

Veľkomoravská a cyrilo-metodská problematika v diele Františka Hrušovského

Peter Mulík

MULÍK, Peter. Great Moravia and Cyril & Methodius in Works by František Hrušovský. In *Historický zborník*, Vol. 34, 2024, No. 1, pp. 71-90.

Abstract: The study deals with Great Moravian and Cyrillo-Methodian issues in seven publications by František Hrušovský. The study compares Hrušovský's texts in individual publications, emphasizing their historical, period and ideological interpretation, and at the same time it points to the development of Hrušovský's scientific knowledge, and scientific terminology in these two topics during the years 1939-1948. In all his works, Hrušovský mentions the Christianizing influence from the West, especially in connection with the reign of Charlemagne. Hrušovský's concept of Slovak history includes, in addition to the history of the Slovak ethnicity, the history of the territory of Slovakia. In all the reviewed publications, Hrušovský highlights the Christianization merits of Pribina in Nitra, but especially in Balaton Principality. Prince Rastislav is given sufficient space in all publications. The examined publications, in addition to the book Slovakia in the History of Central Europe, devote quite a lot of space to the Cyrillo-Methodian mission, the invitation of the Byzantine mission and the biographies of Constantine and Methodius, especially the description of their activities among our ancestors. Hrušovský gives a factual and objective account of the life and reign of King Svätopluk, but does not harbour any personal sympathy for him.

Keywords: František Hrušovský; History of Slovakia; History Textbooks; Nitra, Great Moravia; Byzantine Mission of Constantine-Cyril and Methodius; Slavic Liturgy.

Úvod

František Hrušovský ako jeden z najvýznamnejších slovenských historiografov mal veľmi presný obraz o veľkomoravskej a cyrilo-metodskej problematike. Prirodzene obe témy chápal v historickom kontexte, a preto s veľkomoravskou problematikou spájaj aj tému pribinovskú. Samotnú veľkomoravskú tému organicky členil na mojmírovské, rastislavovské a svätoplukovské obdobie. Aj cyrilo-metodská problematika sa u neho začína počiatkami christianizácie našich predkov, franskou (bavorskou) misiou, zložitými témami symbiózy latinskej a gréckej kultúry, ale najmä slovanskými prekladmi katechetických a liturgických textov v novom písme – hlaholike – a ich používaním pri christianizácii našich predkov a neskôr aj ostatných Slovanov.

Slovenské kmene na strednom Dunaji a jeho prítokoch, najmä na rieke Morave sa začali najskôr integrovať do nadkmeňového celku. Hrušovský túto integráciu vysvetľuje takto: „Tieto malé moravské kmene Slovenov zaujali úrodné nížiny pri strednom a dolnom

toku rieky Moravy a časť neskoršieho Rakúska. Pretože práve územie moravských kmeňov bolo vystavené vzrastajúcemu tlaku západných susedov a ohrozované i z podunajských nížin, tieto drobné kmene už veľmi dávno sa začali zjednocovať, aby sa na takomto rušnom mieste mohli ubrániť proti vonkajšiemu nebezpečenstvu. Keď sa skončili vojny s Avarmi a keď sa podunajskí Slovania dostali do styku a pod mnohostranný vplyv Franskej ríše, moravské kmene Slovanov boli už zjednotené a vystupujú pod spoločným menom Moravanov. Pod týmto menom zjavujú sa ich zástupcovia roku 822 na sneme vo Frankfurte (nad Mohanom), kde skladajú dary nemeckému kráľovi.⁴¹ Z tejto franskej správy Hrušovský usudzuje, že moravské kmene mali za sebou už dlhý vývoj, po porážke Avarov sa dostali pod nadvládu franských kráľov, ale sa spravovali sami pod vlastnými kniežatami, ktoré však uznávali zvrchovanosť Franskej ríše nad svojím územím, a preto ako dôkaz svojho vazalského postavenia skladali vo Frankfurte hold a dary.

Podobne aj christianizácia našich predkov sa podľa Hrušovského začala oveľa skôr, než sa začala franská (bavorská) misia. V Panónii prijali naši predkovia západné kresťanstvo aj od zvyškov domáceho romanizovaného obyvateľstva a od misionárov, ktorí prichádzali z juhu (od Jadranu a zo severného Talianska). Už pred príchodom do terajších sídel používali Slovania sedemdnňový týždeň a asi aj svätili nedeľu.² Najdôležitejšiu úlohu pri pokresťančovaní našich predkov však zohrala bavorská christianizačná misia. Hrušovský sa veľmi podrobne zaoberá aj pokresťančením Bavorska írskymi misionármi (sv. Kolumbán v Sankt Gallen roku 612, sv. Kilián vo Würzburgu roku 689, sv. Korbinian vo Freisingu). Práve z Freisingu, sídla bavorských kniežat, vychádzali impulzy na pokresťančenie Slovanov v Podunajsku.³ Prijímanie kresťanstva nebolo sprevádzané násilím alebo pod príkazom, ale spontánne ako vyšší kultúrno-civilizačný spôsob života. Hrušovský poznamenáva, že niet nijakých náznakov o protikresťanskej reakcii, čo je podľa neho dôkaz, že „naši predkovia prijímali kresťanskú vieru v niekoľkých pokoleniach“.⁴ Písomné správy máme až z tretej fázy christianizácie (po evanjelizácii na voľnom priestranstve a v dočasných drevených stavbách), keď salzburský arcibiskup Adalrám v Nitre (828) vysvätil murovaný chrám a ustanovil cirkevnú správu (archipresbyterát), usudzujúc zo slovenskej náboženskej terminológie a základných modlitieb, vidno už u nás značné rozšírenie kresťanstva. Najnovšie to potvrdzujú aj archeologické výskumy, najmä z hradiska v Bojnem.

Byzantská misia pod vedením bratov Konštantína a Metoda (863) bola predovšetkým diplomatickým pokusom cirkevno-politicky vymaniť Rastislavovu ríšu z franského vplyvu, čo sa úspešne zavŕšilo vytvorením samostatnej cirkevnej provincie (880). Jej

¹ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*. Scranton : Obrana Press, 1948, s. 99.

² MULÍK, Peter. Kresťanský pôvod pomenovania dní v týždni u Slovanov a ich proveniencia. In *Historický zborník*, roč. 22, 2011, č. 2, s. 93-101. Pôvod a ustálenie kresťanského sedemdnňového týždňa u Slovanov treba hľadať ešte v ich pravlasti na Dnepri a Visle, kde pravdepodobne určité obdobie žili v aliancii s kresťanskými ariánskymi Gótmami, ktorí prijali kresťanstvo už v roku 385. V románskych a germánskych jazykoch pomenovanie nedele súvisí buď s kresťanským Dňom Pána (dies Domini), alebo s dňom Slnka. Zdôraznenie svätenia nedele nerobením je iba u Slovanov.

³ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 50.

⁴ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 42.

evanjelizačný dosah bol však obrovský. Preklady evanjelií a liturgických textov do slovanského jazyka zintenzívnili náboženský život našich predkov a vytvorili základ literatúry (prvý kodifikovaný jazyk) a kultúry pre veľkú časť Slovanov. Literárne pramene z cyrilo-metodského obdobia, ktoré vznikli na našom území a boli napísané v starosloviencine.⁵ O christianizáciu starých Slovákov sa významne zaslúžil syn nitrianskeho kniežaťa Pribinu, blatniansky (panónsky) markgróf Kocel' (pred 830 – 876?). Po smrti svojho otca, blatnianskeho kniežaťa Pribinu (861), spravoval franské územie medzi riekou Drávou a Blatnianskym jazerom (Balaton), obývané najmä slovinským a slovenským obyvateľstvom. Zaslúžil sa o prehlbenie kresťanstva na tomto území. Salzburský arcibiskup Adalrám v roku 866 vysvätil Kocel'ovi šesť nových kostolov. Solúnski bratia Konštantín a Metod sa roku 867 zastavili v jeho sídle v Blatnohrade (Mosaburg). Kocel' pochopil význam tejto misie, nadchol sa pre slovanskú liturgiu a dal päťdesiat mladíkov na vzdelanie a duchovnú prípravu. Požiadal pápeža, aby misia mala kompetencie aj na území jeho markgrófstva (v rámci Východofranského kráľovstva) a vyslal do Ríma s Metodom delegáciu veľmožov so žiadosťou o jeho vysvätenie na biskupa pre Panóniu. Po dosiahnutí tohto cieľa (870) arcibiskupovi Metodovi (s titulom zaniknutého arcibiskupstva v Srieme), ako pápežskému legátovi, podriadil celú cirkevnú správu v Blatniansku. Počas väznenia arcibiskupa Metoda bavorskými biskupmi (neboli informovaní o pápežskom poverení), Kocel' ako jediný informoval pápeža o tomto nedorozumení. Musel však upustiť od svojho zámeru, aby jeho markgrófstvo patrilo pod jurisdikciu arcibiskupa Metoda (873) a uznal do toho času existujúcu podriadenosť salzburskému arcibiskupovi. Kocel' bol hybnou silou cirkevno-politických reforiem súvisiacich s cyrilo-metodskou misiou.

Na žiadosť kráľa Svätopluka pápež Ján VII. bulou *Industriae tuae* z júna 880 zriadil v jeho kráľovstve (v prameňoch regnum) samostatnú cirkevnú provinciu na čele s arcibiskupom Metodom so sídlom v meste Morava (ľudovo Veligrad), podliehajúcu priamo Apoštolskej stolici v Ríme. Súčasne pápež zriadil Nitrianske biskupstvo a vysvätil za nitrianskeho biskupa kráľom Svätoplukom a Metodom odporúčaného benediktína Wichinga, ktorý sa stal sufragánom arcibiskupa Metoda. Opätovne sa potvrdilo popri latinčine alternatívne používanie slovanského liturgického jazyka. V roku 880 sa teda cirkevná organizácia v Svätoplukovej ríši (teda aj na Slovensku) dostala na úroveň cirkevnej organizácie v ostatných vtedajších kresťanských krajinách. Ustanovenie tejto

---

⁵ Slovenská lingvistika používa na označenie prvého „spisovného jazyka“ našich predkov výraz starosloviencina. Zvyčajne sa traduje, že to bolo pôvodom južnoslovanské macedónske nárečie z okolia Solúna, súdiac podľa rodného mesta oboch bratov a skutočnosti, že v okolí Solúna aj v ňom žilo vtedy vo väčšom počte slovanské obyvateľstvo. Podľa charakteru prekladov je evidentné, že nešlo o jazyk prostých ľudí, ale jazyk obohatený mnohými novotvarmi z abstraktnej, politickej a kultúrnej sféry života. Treba teda predpokladať, že v Konštantínopole, kde žilo v tom období už veľa pokrstených Slovanov, už vtedy existovali katechetické (modlitby) a homiletické (text evanjelií) preklady pre nich, čo len Konštantín použil. Teda základ tohto jazyka sa pre potreby kresťanských misií asi používal dávnejšie predtým v Byzantsku pred moravskou misiou Konštantína a Metoda. Jazyk, do ktorého boli preložené časti evanjelií a liturgie a ktorý sa nám zachoval len vo fragmentoch, nazývame starocirkevnoslovanským. Výraz *altkirchenslawisch* sa používa aj v nemčine a v angličtine ako *Old Church Slavonic*. V Bulharskej ríši sa neskôr z neho vyvinul cirkevnoslovanský jazyk, písaný cyrilikou (používa sa dodnes v liturgii slovanských pravoslávnych národov) a je pomerne odlišný od starocirkevnoslovanského jazyka, písaného hlaholikou.

samostatnej cirkevnej provincie znamenalo vymanenie sa spod vplyvu cirkevných metropol vo Východofranskom kráľovstve (Salzburg a Pasov) a bolo najvýznamnejším medzinárodno-politickým úspechom cyrilo-metodskej misie. Po smrti arcibiskupa Metoda v roku 885 sa však celý experiment inkulturácie kresťanstva na našom území končí. Metodovi nasledovníci a stúpenci boli zo Svätoplukovej ríše nútení odísť do Macedónska a Bulharska, kde sa v roku 894 slovanskú liturgiu a nové cyrilské písmo podarilo bulharskému cárovi Simeonovi presadiť ako štátnu doktrínu.

Analýza dejepisných kníh Františka Hrušovského

V štúdiu sa budem zaoberať veľkomoravskou a cyrilo-metodskou problematikou v siedmich publikáciách Františka Hrušovského.⁶ Cieľom je porovnať Hrušovského texty v jednotlivých publikáciách, pričom budem klásť dôraz na ich historickú, dobovú a ideologickú interpretáciu a zároveň sa pokúsim poukázať na vývoj Hrušovského vedeckých poznatkov, vedeckej terminológie v týchto dvoch témach počas rokov 1939 – 1948. Tematikou učebníc dejepisu v tomto období sa zaoberá aj Slávka Otčenášová, ktorá sa venuje veľkomoravskej problematike veľmi v krátkosti a cyrilo-metodskú neskúma. Uvádza však podstatnú zmenu interpretácie slovenských dejepisov pri téme husitizmu v porovnaní s predchádzajúcimi československými dejepismi. Píše: „Je však potrebné podotknúť, že kresťanstvo a cirkevné dejiny Hrušovský vníma pozitívne, len pokiaľ ide o katolicizmus. Interpretácia husitizmu, ktorý bol v medzivojnových učebniciach dejepisu významným nástrojom budovania národnej identity, získava počas druhej svetovej vojny v slovenských učebniciach dejepisu novú podobu. Pokiaľ v medzivojnovom období boli husiti symbolom československej demokratickej tradície, v Hrušovského ponímaní sú nemorálnymi rozvracačmi kresťanskej jednoty. Husitské hnutie je celkovo vnímané ako negatívny jav v dejinách a autor popiera existenciu husitskej tradície na Slovensku.“⁷

Skúmané publikácie:

1. HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1940, 450 s.⁸
2. HRUŠOVSKÝ, František. *Die Geschichte der Slowakei*. Bratislava – Pressburg : Verlag „Die slowakische Rundschau“, 1940, 228 s.
3. HRUŠOVSKÝ, František. *Slovensko v dejinách Strednej Európy*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1939. 45 s.

⁶ Okrem učebníc skúmaných v štúdiu Hrušovský je autorom aj ďalších učebníc: HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Dejepis pre 7. ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1940; HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Dejepis pre 8. ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1940; HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Dejepis pre 7. ročník slovenských ľudových škôl*. 2. vydanie. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1942.

⁷ OTČENÁŠOVÁ, Slávka. *Schválená minulosť. Kolektívna identita v československých a slovenských učebniciach dejepisu (1918 – 1989)*. In *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarkianae*. Košice : UPJŠ, 2010, s. 83.

⁸ Hrušovského syntéza slovenských dejín prvýkrát vyšla v októbri 1939 pod názvom *Slovenské dejiny*. Neskôr vyšlo ďalších šesť vydaní. Prvé tri vyšli od októbra do decembra 1939. Ďalšie tri vydania vyšli v priebehu roka 1940.

4. HRUŠOVSKÝ, František. *DUNAJ. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl. (Beh „A“)*. Schválilo Ministerstvo školstva a národnej osvety výnosom zo dňa 23. januára 1941, č. 61.876/41-I/1 ako učebnicu pre ľudové školy s vyučovacou rečou slovenskou. Druhé opravené vydanie. Obrázky kreslil Eugen Lehotský. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1941.⁹
5. HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny. Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*. Schválené výnosom Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave č. 13.248/1940-II/1 zo dňa 24. októbra 1940. Druhé vydanie. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942.
6. HRUŠOVSKÝ, František. *Obrázkové slovenské dejiny*. Historické povesti spracoval J. C. Hronský; obrázkovú časť zostavil a upravil Jozef Cincík. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942, 362 s.¹⁰
7. HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*. Scranton : Obrana Press, 1948, 263 s.

Predcyrilo-metodská christianizácia

Hrušovský vo všetkých prácach spomína christianizačný vplyv na našich predkov zo Západu, najmä v súvislosti s vládou Karola Veľkého. Kým v rokoch 1939 spomína iba misijnú prácu bavorských kláštorov na území Moravy a Nitavy, od roku 1942 v *Obrázkových slovenských dejinách* (1942) zdôrazňuje, že už vtedy „slovenský národ vstupuje medzi kresťanské, čiže kultúrne národy“.¹¹ Karol Veľký si bol vedomý, že jeho úlohou je budovať *imperium christianum*. Hrušovský v knihe *Slovenskí vladári* píše, že cisár „vystupuje ako sebavedomý ochranca kresťanskej cirkvi pred útokmi pohanov...“ Vyzdvihuje úlohu Salzburgu ako cirkevnej metropoly a prvého arcibiskupa Arna. Hoci sa vtedy hovorilo o „potrebe pokresťančenia Avarov, ale v skutočnosti išlo o rozšírenie a upevnenie kresťanstva medzi Slovanmi, čiže medzi slovenskými kmeňmi, ktoré boli osadené pri strednom Dunaji“. Hrušovský spomína, že arcibiskup Arno vyslal do týchto končín (Panónie) misijného biskupa Deodorika a arcibiskup Adalvín vyslal misijného biskupa Osbalda.¹²

Úcta k sv. Cyrilovi a Metodovi ako vierozvestcom je vo vedomí Slovákov tak hlboko zakorenená, že pri zmienke o Pribinovom kostole v Nitre si ani niekedy neuvedomíme, že táto udalosť sa udiala 35 rokov pred príchodom solúnskych bratov a podľa viacerých odborníkov to nebol iba nejaký dočasný rozmar kniežata Pribinu, ale salzburský arcibiskup Adalrák, ktorý prišiel osobne vysvätiť túto sakrálnu stavbu, zrejme ustanovil v Nitre archipresbyterát, čo už predpokladalo aspoň dve predchádzajúce fázy intenzívnej christianizácie naddunajských Slovanov.

⁹ Prvé vydanie tejto knihy vyšlo ako HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Diel I. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1939.

¹⁰ Kniha *Obrázkové dejiny Slovenska* vyšla v roku 2017 vo vydavateľstve Torden. Je reedíciou pôvodného vydania knihy z roku 1942. Kniha je v súčasnosti dostupná aj v elektronickej podobe.

¹¹ HRUŠOVSKÝ, František. *Obrázkové slovenské dejiny*. Historické povesti spracoval J. C. Hronský; obrázkovú časť zostavil a upravil Jozef Cincík. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942, s. 34.

¹² HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 62.

Akosi sa zabúda na skutočnosť, že knieža Rastislav vo svojom liste z roku 862 byzantskému cisárovi Michalovi III. píše: „Náš ľud pohanstvo odvrhol a kresťanského zákona sa drží. A prišli k nám kresťanskí učitelia mnohí z Vlách i Grécka i Nemiec,“ čiže konštatuje pokročilú christianizáciu svojej ríše.

Aký charakter a aký rozsah mala teda christianizácia našich predkov? Čo sa týka charakteru, treba zdôrazniť, že naši predkovia o kresťanstve vedeli zrejme už v čase, keď sa stará Rímska ríša so svojou severnou hranicou na brehoch Dunaja po roku 380 stala kresťanským impériom. Tento politický a kultúrny kolos po celé storočie všestranne ovplyvňoval celý európsky kontinent, severnú Afriku a Blízky východ. Naši predkovia prišli do styku najprv s kresťanstvom ako s kultúrno-civilizačným fenoménom. Ak si uvedomíme, že toto gótske kresťanstvo trvalo takmer štyristo rokov a v dobe jeho najväčšieho rozsahu siahalo od Kaukazu po Atlantický oceán a od Sahary po Durínsky les, tak tento „gótsky zákon“, ako o ňom napísal významný nemecký cirkevný historik Hans von Schubert,¹³ ostáva pre nás až doteraz „veľkou neznámou“. Prvý germánsky kmeň, ktorý ako celok prijal kresťanstvo, boli Vizigóti (Gervingovia alebo Západní Góti). Sídliť na dolnom Dunaji, v dnešnom Moldavsku a Valašsku. Od roku 341 účinkoval medzi nimi ako misionár biskup Wulfila (pôvodom Gót). Jeho úsilie a politický tlak, vyvolaný postupom Hunov smerom do Európy, spôsobil, že snem gótskych bojovníkov sa roku 376 rozhodol prijať kresťanstvo, čo im malo ako spojencom Východorímskej ríše otvoriť jej hranice. Aký to má súvis s našimi slovanskými predkami? Na územie ovládanom Gótmami – povodie Visly, Bugu a Dnepru – sa v tom istom čase postupne sťahovali predkovia dnešných slovanských národov a žili s Gótmami v určitom druhu politickej symbiózy, ak nie v ich podriadenosti.¹⁴

Knieža Pribina a Nitra

Hrušovského koncepcia slovenských dejín zahŕňa okrem dejín slovenského etnika aj dejiny územia Slovenska. Uvádza, že na našom území sa na vojenských ťaženiach rímskych légii zúčastnili aj rímski cisári, aby šírili záujmy rímskeho svetového impéria, chránili jeho severnú dunajskú hranicu, ba pokúšali sa aj o expanziu Rímskej ríše na našom území. Vojsko vzdelaného cisára Marka Aurélia, ktorý na brehoch Hronu písal svoje *Myšlienky k sebe*,¹⁵ došlo roku 179 víťazne až po Trenčín, kde prezimovalo. V roku 358 tiahol cisár Valentinián I. proti germánskym Kvádom, ktorí vtedy obývali naše územie. Napriek tomu, že existoval plán na vytvorenie novej rímskej provincie *Marcomanie* severne od Dunaja, Rimanom sa nepodarilo udržať dlhodobo germánske kmene vo vazalskej závislosti. Hrušovský to pripisuje oslabenosti Rímskej ríše v tom období, pre ktorú bolo už vtedy

¹³ MOLLER, Wilhelm Ernst – SCHUBERT, Hans von (eds.). *Lehrbuch der Kirchengeschichte. 1. Band. Die alte Kirche*. Kiel, 1902, s. 403.

¹⁴ MULÍK, Peter. Christianizácia Slovákov pred príchodom Konštantína a Metoda. In MIKUŠ, Tibor (ed.). *1150. výročie príchodu vierozvestcov Cyrila a Metoda*. Trnava: Úrad Trnavského samostatného kraja, 2012, s. 121-122.

¹⁵ Približne v poslednom desaťročí svojho života po grécky napísal Marcus Aurelius dvanásť kníh filozofických meditácií *Tà eis éautón* (*Ta eis heauton* – v slovenčine vyšlo ako *Myšlienky k sebe*, tradičný preklad je *Hovory k sebe samému*), časť vznikla na území dnešného Slovenska, niekde pri Hrone.

náročne brániť účinne aj dunajskú hranicu impéria.¹⁶ „Východná hranica germánskeho sveta splyvala so západnou hranicou sveta slovanského a územie Slovenska, ležiace na križovatke tejto germánsko-slovanskej hranice s dunajskou cestou, stalo sa prednou strážou Slovanstva proti germánskemu tlaku... Je preto pochopiteľné, že prvé politické útvary slovanské vznikli tam, kde vonkajší tlak bol najsilnejší a najbezpečnejší. Práve pod vplyvom tohto tlaku urýchľuje sa centralizačný proces slovanských kmeňov nad stredným Dunajom, kde už v 7. storočí vznikla ríša, založená franským Samom a kde v prvej polovici 9. stor. vznikla Veľká Morava.“¹⁷ Hrušovský Samovu ríšu považuje za „slovanský štát“, vytvorený franským kupcom Samom v roku 624.¹⁸

Hrušovský v *Slovenských dejinách* vyzdvihuje Nitru a Pribinu týmito slovami: „... v slovenských dejinách zjavujú sa dve vzácne mená: meno prvého slovenského vladára, ktorého pozná história a meno prvého slovenského hradu... pretože týmito menami začínajú sa slovenské národné dejiny, sú mena Pribina a Nitra každému slovenského srdcu také drahé.“¹⁹ V *Slovenských vladároch* Hrušovský píše: „Kresťanský kostol v Nitre je viditeľným ovocím misijnej práce bavorských vierozvestcov... Boli to mnísi benedikťinských kláštorov, ktoré už pri svojom založení dostali úlohu rozširovať kresťanstvo do susedných slovanských krajov.“²⁰ Podľa Hrušovského „Pribina za svojho pobytu v Nitre kresťanom ešte nebol, ale za jeho vlády bavorskí kňazi slobodne vykonávali misijnú prácu na území jeho kniežatstva... či bol Mojmir už kresťanom podľa Hrušovského nevedno. Niet nijakých pochybností, že bavorskí misionári z kláštorov pasovského biskupstva rozširovali vieru aj medzi moravskými kmeňmi.“²¹ V *Geschichte der Slowakei* Hrušovský píše o Pribinovej manželke, že bola „neznáma nemecká kňažná“ („eine unbekante deutsche Fürstin“).²² Hoci práve jej pôvod, kresťanská viera a kontakty

---

¹⁶ HRUŠOVSKÝ, František. *Die Geschichte der Slowakei*. Bratislava – Pressburg : Verlag „Die slowakische Rundschau“, 1940, s. 8. Matúš Kučera (Argumenty a dôvody osadenia jazdeckej sochy kráľa Svätopluka na Bratislavskom hrade) v publikácii MARSINA, Richard – MULÍK, Peter. *Etnogenéza Slovákov. Kto sme a aké je naše meno*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011, s. 199 píše: „Práve Bratislava bola najvýznamnejším strategickým miestom vtedajšieho Slovenska, lebo chránila veľký prieťah cez Dunaj. Aby stredoveký panovník udržal obranu na rieke Dunaj – musel vyvinúť nadľudské úsilie a musel to byť aj schopný stratég. Veď pri Bratislave sa križovali dve strategické európske magistrály: Podunajská magistrála, pozdĺž brehov Dunaja, ktorú pevnými kamennými cestami vybudovali Rimania a druhá, ktorá viedla od Stredozemného mora k Baltickému moru, a nazývame ju Jantárová cesta alebo Jantárová magistrála. Práve toto strategické postavenie Bratislavy vynikajúco využil panovník Braslav, po ktorom aj Bratislava dostala meno. Poznáme prvý slovanský názov Bratislavy, ktorý sa dochoval: Brezalauspurc – Braslavov burgus, teda Braslavov hrad. Braslav na Bratislavskom hrade zriadil veľkú pevnosť, postavil na tú dobu obrovský obranný val vo výške dvaapolo metra s dubovou konštrukciou, val vyplnil zeminou a z vonkajšej strany ho vymuroval kameňmi: dokonca tam osadil murované brány. Braslav v tejto pevnosti postavil aj kniežací palác. Tieto atribúty sa stali dominantami nového etnika, ktoré po Keltoch a Rimanoch, obsadilo Bratislavu.“

¹⁷ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovensko v dejinách Strednej Európy*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1939, s. 11-12.

¹⁸ HRUŠOVSKÝ, František. *Die Geschichte der Slowakei*, s. 8.

¹⁹ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1940, s. 32.

²⁰ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s.76.

²¹ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s.101.

²² HRUŠOVSKÝ, František. *Die Geschichte der Slowakei*, s. 10.

so salzburským arcibiskupom spochybňujú rozšírenú verziu, že by knieža Pribina bol v tom čase nepokrstený.

Vo všetkých sledovaných publikáciách Hrušovský vyzdvihuje christianizačné zásluhy Pribinu v Nitrave, ale najmä v Blatnianskom kniežatstve.

Vyhnanie Pribinu z Nitry opisuje Hrušovský v *Slovenských dejinách* dost' indifereentne. „Knieža Mojmir, ktorý... sídlil akiste na Devíne, Pribinu z Nitry vyhnal a jeho krajinu opanoval. Spojením krajiny Mojmirovej s krajinou Pribinovou vznikol na severnom brehu Dunaja štát, ktorý spojil všetky slovenské kmene v celok.“²³ Hrušovský neuvažuje, že Pribina mohol byť už pokrstený, ale prijíma všeobecne rozšírenú mienku z jediného súdobého prameňa. Či bol Pribina pôvodne pohanom, je sporné. Vo svojom kniežatstve dal dokázateľne už okolo roku 828 postaviť kresťanský kostol, ktorý mu vysvätil osobne salzburský arcibiskup Adalrám. Bol to prvý známy kostol v stredovýchodnej Európe (u západných a východných Slovanov). Skutočnosť, že to Pribina vykonal nezávisle od susedného vládcu Mojmíra, je jedným z dôkazov o vtedy ešte samostatnom postavení Nitrianskeho kniežatstva. Táto udalosť je dôležitá aj preto, lebo vysvätenie kostola bol úkon spadajúci do právomocí pasovského biskupa. Predpokladá sa, že Pribina mal veľmi blízky vzťah k salzburskému arcibiskupovi Adalrámovi. Obsadenie Nitry Mojmirom I. mohol teda iniciovať aj pasovský biskup. Čiže mohlo ísť o spor o cirkevnú jurisdikciu, lebo územia severne od Dunaja mali podliehať Pasovskému biskupstvu a nie Salzburskému arcibiskupstvu. S tým mohlo nepriamo súvisieť aj spochybňovanie Pribinovho krstu. O Pribinovi možno predpokladať, že bol kresťanom už predtým a krst v Traismaueri prijal iba podmienčne. Možno nemal vo vyhnanstve žijúcich svedkov platnosti svojho krstu. Podunajsko bolo už dlho predtým pod silným kultúrnym vplyvom Východofranského kráľovstva, najmä Bavorska a bolo naklonené kresťanskej kultúre. Posledný avarský Kagan prijal krst už roku 795.

Vysvätenie kresťanského kostola v Nitre bolo podľa R. Marsinu spojené s ustanovením prvej pevnej cirkevnej štruktúry v Nitrave (archipresbyterát). Čiže Pribina nedal vysvätiť kostolík len pre franskú misiu a kresťanských obyvateľov svojho hradu – mesta, ako tvrdí J. Cibulka. Celkom nepravdepodobný je názor D. Rapanta, že kostolík dal Pribina vysvätiť pre svoju manželku. Tá bola kresťanka z rodu východofranských Wilhelmovcov alebo zo Salzburgu, ako to vo viacerých štúdiách uvádza Ján Lukačka.

Ako uvádza F. Hrušovský vo všetkých sledovaných publikáciách, v roku 833 dobylo slovenské knieža Mojmir, vládca starej Moravy (jej hranice boli na Malých Karpatoch a Dunaji – Devín a Bratislava boli moravské hradiská), Pribinovu Nitru. Knieža Pribina ušiel a Nitru sa stala autonómnou súčasťou Mojmirovej ríše. Odvtedy sa v historiografii Mojmirova dŕžava označuje ako Veľká Morava.

Bližšie okolnosti a príčiny tejto udalosti nie sú známe. Jediný písomný prameň tu je spis *O obrátení Bavorov a Korutáncov* z roku 870, ktorý spomína okrem vysviacky kostola v Nitre (asi v roku 828) aj neskoršie Pribinovo vyhnanie z Nitry (z historických súvislostí vyplýva, že sa odohralo v prvej polovici roku 833). Túto udalosť však potvrdzujú aj archeologické nálezy. Útok Moravanov bol prudký, neodolali mu viaceré hrady

²³ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie, s. 34.

Pribinovo kniežatstva. Pobedim, Majcichov a Čingov práve niekedy v tomto období zničil oheň. Zanikla aj Ostrá Skala na Orave.

Knieža Pribina odišiel so svojou družinou k markgrófovi franských „východných oblastí“ (Avarska marka a Korutánska marka) Ratbodovi, ktorý ho v polovici roku 833 (asi v máji) v Regensburgu predstavil kráľovi Ľudovítovi Nemcovi. Na príkaz tohto kráľa potom Pribinu znova pokrstili. Je možné, že nevedel dokázať, či nebol svojho času pokrstený len nesvätenou vodou, ako to robili ariáni a írsko-škótski misionári (vtedy sa – napríklad podľa nariadenia synody z roku 796 – musel krst zopakovať).²⁴

Pribina pre nechotu Frankov pomôcť mu vrátiť sa do Nitry sa dostal do sporu s markgrófom Ratbodom. Odišiel z Korutánskej marky do Bulharska a neskôr do Chorvátska k svojmu príbuznému kniežaťu Ratimirovi. V roku 838 však Ratbod dobyl Ratimirovo kniežatstvo, takže Pribina utiekol k Salachovi, kniežaťu Kranska, ktorého územie vtedy už pravdepodobne patrilo do franského Korutánska ovládaného Radbodom. Salacho zmieril Pribinu s Radbodom a pomohol mu získať priazeň kráľa Ľudovíta Nemca. V roku 839 alebo 840 Pribina dostal od Ľudovíta Nemca do správy územie, ktoré dnes nazývame Panónske kniežatstvo (v skutočnosti markgrófstvo), ktoré bolo dovtedy časťou Korutánskej marky spravovanej Ratbodom. V roku 846 alebo 847 dostal toto kniežatstvo do doživotného a okolo roku 848 do dedičného vlastníctva. V kniežatstve Pribina začal rozsiahlu kolonizáciu a christianizáciu. Hlavné sídlo Blatnohrad dal prestavať na pevnosť a postavil najmenej 15 kostolov. Pribinovo markgrófstvo evanjelizovali franskí misionári. Pribina bol franským markgrófom, ale používal titul knieža. Ochraňoval Franskú ríšu pred útokmi Veľkej Moravy, Bulharska a juhozápadných Slovanov.

Knieža Mojmír I.

V *Slovenských vládaroch* Hrušovský píše: „Mojmír pochádzal z kniežacieho rodu, ktorý bol vládcom na území jedného kmeňa. Bol to kmeň, ktorého územie ležalo kdesi pri dolnom toku rieky Moravy, ktoré dávalo tomuto kmeňu všetky výhody... keď kniežatá toho kmeňa rozšírili svoju moc aj nad ostatné kmene v povodí Moravy, meno Moravanov sa stalo spoločné pre všetky. Je možné, že zjednotenie moravských kmeňov uskutočnil už Mojmírov predchodca neznámeho mena.“²⁵

V *Geschichte der Slowakei* čítame: „Pod vládou Mojmíra sa založený slovenský štát rozprestieral na území, ktoré obývali Slováci.“²⁶ Ovládnutie Nitavy (Nitrianska) Mojmírom považuje Hrušovský za pozitívne, lebo došlo k zjednoteniu Slovákov²⁷ (moravských a nitrianskych) a za jednu z príčin považuje skutočnosť, že Pribina nebol kresťanom „keďže pokresťančenie susedných pohanov bolo podstatnou časťou politického

²⁴ TONSMEYER, Hans Dieter. *Kocel' a Blatnohrad*. Bratislava : Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2013, s. 12.

²⁵ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vládati*, s. 100.

²⁶ HRUŠOVSKÝ, František. *Die Geschichte der Slowakei*, s. 10.

²⁷ Etnonymum Slováč, ktoré v tvare substantíva mužského rodu má podobu Slováč, vzniklo až v 15. storočí (ženská forma Slovenka, ani adjektívum slovenský sa nezmenili), používa Hrušovský na označenie slovenského (od Sloven, resp. Slovenin) etnika Moravy a Nitavy.

programu Franskej ríše na východe, nemohol sa dlho vyhýbať pokrsteniu panovník, ktorého krajina bola misijným územím Pasovského biskupstva“.²⁸

Hrušovský sa nazdával, že rod, z ktorého bol Mojmír, nebol v nijakom príbuzenskom pomere s rodom, z ktorého pochádzal Pribina, „ale slovenské kmene, ktoré žili pod vládou Pribinovou, boli spojené zväzkami krvného príbuzenstva a vedomím spolupatričnosti“.²⁹

Podkapitola časti o Mojmírovi I. v *Slovenských vladároch* má názov *Mojmír ako zakladateľ slovenského štátu*. Čítame tam, že „Mojmír mal mladšieho brata, ktorý zaujal Pribinovo miesto v Nitre a vládol tam ako údelné knieža podriadené Mojmírovi. Synom toho nitrianskeho kniežaťa bol Mojmírov synovec Rastislav, ktorý sa neskoršie stal jeho nástupcom“.³⁰

V *Slovenských dejinách* Hrušovský uvádza že, „Keď Mojmír kedysi v roku 836 vyhнал Pribinu z Nitry a spojil územie, obývané slovenskými (!) kmeňmi v štátny celok, vznikla na severnom brehu Dunaja ríša, ktorú Konštantín Porfirogenetos vo svojom diele O spravovaní štátu (z roku 950) nazýva Veľkou Moravou“.³¹ V učebnici *Slovenské dejiny pre IV. triedu stredných škôl* v kapitole *Prvý slovenský štát – Veľká Morava* čítame to isté. Hrušovský však používa aj pojem Mojmírova ríša. Zdôrazňuje, že „za jeho vlády mohla sa misijná činnosť nemeckých kňazov na území Veľkej Moravy rozvíjať bez prekážok“.³² Dedukuje, že v prvých storočiach kresťanstva u Slovanov nebolo vo zvyku, aby synovia kresťanských kniežat nosili mená pohanských predkov. Keďže syn a nástupca kráľa Svätopluka nazval sa Mojmír, treba s určitosťou predpokladať, že aj Mojmír I. bol kresťanom.³³

Dá sa povedať, že napriek obdivu Pribinu, rešpektuje Mojmíra I. ako zjednotiteľa slovenských kmeňov, hoci ten násilím vyhнал nitrianske knieža Pribinu z Nitry. Pribinovu smrť dáva do súvisu s intrigami, ktoré vznikli zo súperenia Karolmana (Karlman) s jeho otcom kráľom Ľudovítom Nemcom, keď sa Rastislav pridal na stranu odbojného Karolmana a Pribina ostal verný starému kráľovi.³⁴

Pojem slovanský, slovenský, moravský

V knihe *Die Geschichte der Slowakei* (1940) v kapitole *Der erste slowakische Staat* (1940) Hrušovský píše: „In den westlichen Quellen werden sie Mährer, oder mährische Slawen genannt, weil sich ihre Siedlungen zu beiden Seiten der March ausdehnten. In den östlichen Quellen werden diese Slawen als Slowenen bezeichnet. Der Name Slowene (Sloven) ist ursprüngliche, älteste Form der Bezeichnung, Slowake‘ (Slovák), wie sie

²⁸ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 102.

²⁹ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 100.

³⁰ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 103.

³¹ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie, s. 36.

³² HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie, s. 18.

³³ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 102.

³⁴ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 120.

heute noch in der weiblichen Form in Worte, Slovenka‘ (Slowakin) und im Adjektivum, slovenský‘ (slowakisch) wiederkehrt.“³⁵

Meno rieky Moravy prešlo najprv na krajinu, čo sa rozprestierala na oboch stranách tejto rieky a potom, ako Mojmir rozšíril svoju moc aj na východ od Malých a Bielych Karpát, aj na toto územie.³⁶ Nazdávam sa, že pôvodný názov Pribinovej džžavy – Nitrava – sa preto už v tomto období začal vytrácať a neobjavuje sa viac v prameňoch.

Jeden z najvýznamnejších slovenských jazykovedcov Ján Stanislav konštatuje, že starí Slovania, resp. Praslovania sa volali *SlovjeninŤ*, plur. *Slovjene*; jazyk sa volal *jezykŤ slovjenŤskŤ*, žena *SlovjenŤka*. „Aby nás nemýlilo znenie s -je- (jať), musíme povedať, že starí Slováci veľmi dlho – až po stratu jotácie v krátkych slabikách – mali ho tiež; dnešné -e- je teda neskorší zjav. Jednotlivé slovanské kmene mali však osobitné názvy: Srbi, Česi, Chorváti, Poliani, Kriviči, Drevľani atď. Neslovanského pôvodu sú názvy Rus a Bulhar; sú aj neskoršieho pôvodu. Dodnes si starý názov pre Slovanov zachovali: Macedónci, Slovinci, časť Chorvátov, Slováci, pobaltskí Slovinci a novgorodskí Slovene (Rusi). Napr. Slovinci majú tieto termíny: Slovenec, plur. Slovenci, Slovenka, slovenski narod, slovenski jezik, mesto Slovensko Novo Mesto atď. Všetci títo uvedení Slovania nemajú vlastne osobitného názvu pre svoj národ, jazyk atď. Užívajú prasto termín, ktorý bol voľakedy spoločný na označenie všetkých Slovanov, t. j. ten, ktorý v novej dobe znie Slovan.“³⁷ Ale neskôr už slovanské kmene majú svoje osobitné mená. A mali ich už v deviatom storočí. Poznáme ich najmä potom z pamiatok 10. a 11. – 12. stor. Kyjevsko-pečerský mních Nestor okolo roku 1110 vie, že všetci Slovania sa volajú spoločným menom *Slovjeni*, ale vie aj to, že sú slovanské kmene, resp. národy, ktoré nemajú osobitného mena a volajú sa *Slovjeni* a tento ich názov je v okruhu kmeňov, ktoré ich obkolesovali, tým osobitným menom, napr. novgorodskí Rusi sa volajú Slovieni a to na rozdiel od iných ruských kmeňov, ktoré sa volali *Poljane*, *Kriviči*, *Viatiči*, *Severiane*, *Dregoviči*, *Poločane* atď.

Stanislav vývoj Slovanov uvádza slovami *Nestorovho letopisu*: „Po dlhom čase osadili sa Slovieni po Dunaji (v pôvodine: po Dunajevi; správnejší preklad je: popri, pozdĺž Dunaja), kde je teraz zem Uhorská a Bulharská. A od týchto Slovienov rozišli sa po krajinách (v pôvodine: po zemľe) i pomenovali sa svojimi menami, kde sa osadili, na ktorom mieste; ako tí, čo príduc osadili sa na rieke, čo sa volá Morava aj nazvali sa Moravou, a iní Čechmi sa pomenovali; a to tiež Slovieni – Chorváti Bieli a Chorutani... Slovieni však, ktorí príduc osadili sa na Visle, pomenovali sa Ľachmi a od tých Ľachov nazvali sa Poľani, iní Ľachovia, Lutiči, iní Mazovšani, iní Pomorani. Taktiež aj tí Slovieni, ktorí príduc osadili sa na Dnepre, nazvali sa Poľani, iní však Drevľani, lebo osadili sa v lesoch, iní sa osadili medzi Pripetou a Dvinou a nazvali sa Dregoviči, iní osadili sa na Dvine a pomenovali sa Poločani, podľa riečky, ktorá ústi do Dviny a volá sa Polota... Slovieni však osadili sa okolo jazera Ilmera a nazvali sa vlastným menom

³⁵ HRUŠOVSKÝ, František. *Die Geschichte der Slowakei*, s. 9.

³⁶ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 104.

³⁷ STANISLAV, Ján. Slovienin – Slovan – Slovák – Tót. In MARSINA, Richard – MULÍK, Peter. *Etnogenéza Slovákov. Kto sme a aké je naše meno*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011, s. 138; STANISLAV, Ján. Slovienin – Slovan – Slovák – Tót. *Náš národ*, 2. január 1944, č. 1, s. 15.

(v pôvodine: svojim imianem) a vystavili hrad, ktorý pomenovali Novgorod; a iní sa osadili po Desne, a po Semi, a po Sule a nazvali sa Sever. A takto sa rozišiel sloviensky národ (v pôvodine jazyk).³⁸

Niekedy sme veľmi opatrní pri hodnotení záverov dosiahnutých syntézou interdisciplinárneho jazykovo-archeologicko-historického výskumu. Napríklad, obávame sa podľa etnonyma definovať slovenskú etnicitu dvoch (troch?) kniežatstiev podunajských Slovenov (Moravu a Nitravu, Potisie?). Pritom histórii môže pomôcť okrem mnohých iných aj jeden veľmi vážny lingvistický dôkaz – meno kniežata Rastislava, zaznamenané v súdobých prameňoch ako *Rastic*. To, že toto meno neznelo iba ako *Rostic*, *Rostislav*, svedčí jasne o slovenskom charaktere mena kniežata a aj jeho ríše. Zo západoslovenských jazykov má v slovese *rásť* totiž iba slovenčina (dialektologicky iba stredná slovenčina) za praslovenské -o- hlásku -a. V češtine a v poľštine je však stále -o, napr. *rosti*, *rosnąć*.³⁹

Ďalší dôkaz poskytuje národopis. Staré jadro Svätoplukovej ríše v strednej časti údolia rieky Moravy okolo hlavného mesta Moravy⁴⁰ dodnes obývajú moravskí Slováci, ktorí mentalitou, kultúrou a jazykom donedávna (19. storočie) tvorili jednotu s uhorskými Slovákmi, pôvodne obývajúcimi stredný Dunaj z oboch strán a celý severný chrbát Karpát s príľahlými kotlinami. Je dosť možné, že aj samotné etnonymum Slovák namiesto staršieho označenia Slovenin – Sloven vzniklo v prostredí moravských Slovenov ako novší tvar pod vplyvom zmeny: Moravan – Moravák, Poľan – Poľák – Poliak, Slezan – Slezák. Etnicita Moravy ako krajiny (odvodené tiež od rieky) bola v podstate slovenská. Morava a Moravia podobne ako Nitrava a Nitrania boli pojmy politické a geografické. Po rozpade Svätoplukovej ríše sa slovenská Morava stala iba politicky časťou českého štátu, ale etnicky dlho ostávala slovenskou (najmä južná a stredná). Koniec jej etnickej odlišnosti a slovenského povedomia spôsobil rozšírenie tlače, čeština bola jazykom úradov a vzdelávania. Počeštenie sa zavŕšilo v 18. – 20. storočí. Na podporu názoru, že pojmy Morava a Nitrava boli pôvodne iba politické a nevyjadrovali etnicitu.⁴¹ Etnicita jadra Rastislavovej a Svätoplukovej ríše vtedy bola slovenská. Vedeli to naši vtedajší susedia, ale aj členovia byzantskej misie vedenej Konštantínom a Metodom. Sloveni na severnom a západnom brehu stredného Dunaja v tom čase podobne ako Nemci netvorili jazykovo kompaktný celok, ale spájalo ich vedomie etnickej jednoty. Napriek zreteľným jazykovým odchýlkam medzi moravskými, nitrianskymi a potiskými Slovenmi museli byť spoločné prvky oveľa silnejšie ako tieto odchýlky, ak sa dokázali sformovať na jedno etnikum.

³⁸ STANISLAV, Ján. Slovienin – Slovan – Slovák – Tót, s. 139.

³⁹ MULÍK, Peter. Vytváranie pojmu slovenského územia z aspektu historického osídlenia. In LETZ, Róbert (ed.). *Slovenské územie v historickom kontexte*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2017, s. 19.

⁴⁰ Arcibiskup Metod je oficiálne moravským arcibiskupom (archiepiscopus marabensis), pričom označenie biskupov sa vždy odvodzuje od ich sídla. Nie od krajiny. Názov Veligrad (Velehrad) vznikol ako ľudové pomenovanie mesta Moravy (Mikulčice?, Staré Mesto na Morave?) podľa vzoru Carihrad ako označenia Konštantínopolu. Ľudový názov Carihrad postupne u Slovanov vytlačil oficiálny názov Konštantínopol.

⁴¹ MULÍK, Peter. Vytváranie pojmu slovenského územia z aspektu historického osídlenia, s. 19. Vislania a Vislansko sú zrejme tiež iba označenia politických útvarov a príslušnosti k nim.

Knieža Rastislav

Rastislavovi sa venuje dostatočný priestor vo všetkých Hrušovského publikáciách. Najmä jeho úsiliu o cirkevnoprávne osamostatnenie jeho ríše od bavorských cirkevných centier v Salzburgu a Pasove. A, samozrejme, aj v súvislosti s príchodom a činnosťou cyrilo-metodskej misie. V *Slovenských vladároch* Hrušovský píše, že Rastislav bol synom Mojzírovho mladšieho brata (jeho meno sa nespomína), ktorého Mojmír ustanovil za údelné knieža v Nitre a podľa zásady avunkulátu sa stal potom Mojzírovým nástupcom.

V *Dejinách Slovenska* Hrušovský píše o pomerne nezávislej Rastislavovej politike, ako keby nevedel, že jeho dŕžava bola vo vazalskom pomere k Východofranskému nemeckému kráľovstvu, hoci píše, že „roku 846 kráľ Ludovít (potom používa už len Ludvík) Nemec zosadil Mojzíra a na jeho miesto dosadil Rastislava“. Vo všetkých knihách opisuje Rastislavu žiadosť pápežovi a byzantskému cisárovi Michalovi III. Iba v *Slovenských dejinách – učebnici pre IV. triedu slovenských stredných škôl a Slovenských vladároch* sa bližšie vecne zaoberá politickým pozadím posolstva do Konštantínopolu. Píše: „Práve v tých časoch našla nemecká ríša mocných spojencov v Bulharoch... čo žili v nepriateľstve s byzantským cisárom a vyslaním byzantskej misie Rastislavovi získa v ňom spojenca proti nemecko-bulharskému paktu.“⁴² V *Slovenských vladároch* Hrušovský politologicky definuje vzťahy medzi Rastislavovou ríšou a Nemeckou ríšou slovami: „Imperialistické zámery nemeckých kráľov a separatistické snahy slovenských kniežat skrižovali sa najmä vtedy, ak za nimi stáli osobnosti vladárov, čo mali svoj politický program.“

Jozef Škultéty vo svojej recenzii na Knihu Václava Chaloupeckého *Staré Slovensko* upozorňuje na dlhodobú konfúziu v slavistike v otázke o pôvode obyvateľov Rastislavovho kniežatstva. Misii slovanských apoštolov Cyrila a Metoda, konanej u našich slovenských predkov za panovania Rastislava a Svätopluka, sa dávala pečať „panonizmu“. Písalo sa o Panónskom arcibiskupstve Metodovom (to bolo iba v čase misijného poverenie Metoda s titulom sriemsky arcibiskup – pozn. Peter Mulík) a staré životopisy apoštolov nazvali panónskymi legendami. Podľa správcu Matice slovenskej J. Škultétyho sa panonizmom dal pomýliť aj taký predstaviteľ slovanskej filológie, ako bol Miklosich,⁴³ keď sa nazdával, že v Panónii (kde zaraďuje aj starú Moravu, aj predkov dnešných Slovincov) vtedy žil vraj nielen na pravej strane Dunaja, ale aj na ľavej. Po príchode Maďarov panónski Slovania, boli vraj alebo vyhubení, alebo asimilovaní. Slováci, bývajúci v 19. storočí na ľavej strane Dunaja, sú neskoršieho pôvodu.⁴⁴

Okolo roku 860 vyslal Rastislav do Ríma k pápežovi Mikulášovi I. zvláštne posolstvo s prosbou, aby mu pápež poslal misionárov, ktorí ovládajú slovanskú reč. Diplomatically zamlčal, že už u našich predkov pôsobili bavorskí misionári, ktorí ovládali domáci jazyk,

⁴² HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*. Druhé vydanie. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942, s. 20.

⁴³ MIKLOSICH, Franz von. *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen*. Wien : Braumüller, 1874, s. III.

⁴⁴ ŠKULTÉTY, Jozef. Chaloupecký Václav, *Staré Slovensko*. Bratislava, 1923. 424 s. XX. Spisov filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave číslo III., recenzia. In *Slovenské pohľady*, roč. 40, č. 10, október 1924, s. 625-638.

ale presadzovali podriadenosť jeho dŕžavy pod Pasovské biskupstvo. Keď sa poslovia vrátili z Ríma bez výsledku, Rastislav sa obrátil na Konštantínopol. Rastislavova prosba podľa v prepisoch zachovanej hagiografie znela takto: „Keďže náš ľud od pohanstva sa odvrhol a kresťanského zákona sa drží, učiteľa (rozumej biskupa – pozn. Peter Mulík) nemáme takého, ktorý by nám v našom jazyku pravú vieru kresťanskú vysvetlil, aby sa aj iné strany (krajiny) to vidiač, prispôsobili nám. Tak nám pošli, vладыka, biskupa a učiteľa takého, lebo od vás na všetky strany vždy dobrý zákon vychádza.“⁴⁵ Hrušovský ďalej vysvetľuje, že vtedy Nemecká ríša (Východofranské kráľovstvo) našla mocných spojencov v Bulharoch, ktorí ovládali územie až po riekou Tisu a hraničili s Rastislavovou dŕžavou. Bulhari boli v nepriateľskom pomere k byzantskému cisárovi, preto sa Michal III. rozhodol, že prosbe veľkomoravského posolstva vyhovie a získa tým v Rastislavovi spojenca proti nemecko-bulharskej aliancii.

Hrušovský považuje za autentické schválenie slovanských prekladov liturgie: „Keď Konštantín a Metod prišli do Večného mesta, pápežom bol Hadrián II. Pápež s veľkým sprievodom pred hradbami privítal svätých bratov, prinášajúcich pozostatky sv. Klimenta (pápeža). Keď sa pápež presvedčil o apoštolskej horlivosti Konštantína a Metoda, o ktorej už mnoho počul, a keď vložili mu význam slovanského jazyka pri službách božích, roku 868 schválil preklad posvätných kníh a položil ich na oltár v kostole P. Márie, aby i týmto činom dal najavo, že slovanský jazyk patrí i do cirkevných obradov.“⁴⁶ Profánný historik používajúci historicko-kritickú metódu skúmania a objektivitu nemôže tento údaj hagiografie považovať za autentický a pôvodný. Nijaká cirkevná autorita, a už vôbec nie pápež, by neschválil text písaný neznámym písmom a s neznámym obsahom. Je to absolútne vylúčené. Pražský gréckokatolícky biskup Ladislav Hučko sa domnieva, že ide o neskoršiu interpoláciu, ktorú doplnili v Bulharsku za cára Simeóna, keď sa Bulhari usilovali konštantínopolskému patriarchovi dokázať starobylosť a predchádzajúce pápežské schválenie svojej slovanskej liturgie.⁴⁷

Charakter cyrilo-metodskej misie

Skúmané publikácie, okrem knihy *Slovensko v dejinách strednej Európy*, dávajú pomerne veľký priestor cyrilo-metodskej misii, pozvaní byzantskej misie a životopisom Konštantína a Metoda, najmä opisom ich činnosti u našich predkov.

Hrušovský sa pridŕža vo všetkých sledovaných publikáciách verzie opísanej v legende *Život Konštantínov*, hoci text posolstva, ktorý údajne Rastislav poslal aj pápežovi, obsahuje na prvý pohľad rozporné tvrdenia: „náš ľud od pohanstva sa odvrhol a kresťanského zákona sa drží“ a hneď za tým žiada učiteľa, ktorý by im „pravú vieru kresťanskú vysvetlil“.⁴⁸ Hrušovský uznáva, že hoci Rastislavovi išlo o cirkevno-politické

⁴⁵ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie, s. 39.

⁴⁶ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie, s. 31-32.

⁴⁷ CORANIČ, Jaroslav. *Z dejín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. České Budějovice : Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství českobudějovickém, 2014. s. 325.

⁴⁸ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny. Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*, s. 39. Ak sú patrocínia sv. Emeráma (Regensburg) a sv. Hypolita (Sankt Pölten) v Nitre ozaj z tohto obdobia, tak sa dá predpokladať podriadenosť nášho územia Pasovskému biskupstvu.

vymedzenie svojej ríše, cyrilo-metodská misia mala takmer výlučne náboženský charakter. V súlade s hagiografiou na Konštantína predpokladá slávnostné schválenie slovanských prekladov v Ríme v roku 868.⁴⁹ V priebehu rokov 1939 – 1948 je u Hrušovského vidno zreteľný posun v interpretácii Rastislavovho úsilia, čo zrejme súvisí s hlbším skúmaním problematiky. V *Slovenských vladároch* píše: „Slovenské územie (Morava aj Nitra), ktorého sa dotkla činnosť írskych vierozvestcov a na ktorom sa už od začiatku 9. stor. mohla rozvíjať misijná práca bavorských kňazov pochodiacich zo Salzburgu (už nepoužíva Solnohrad ako predtým) alebo z Pasova, bolo okolo roku 860 už kresťanskou krajinou s vyvinutým kresťanským životom, ktorý bolo treba už len prehĺbovať... Na území Rastislavovho slovenského štátu boli už kresťanské kostoly, pri ktorých účinkovali kňazi. Popri bavorských kňazov, ktorí si osvojili reč našich predkov, azda bolo už aj niekoľko kňazov slovenského pôvodu (napr. Slavomír).“⁵⁰ Práve v charakteristike misijného pôsobenia bavorských misionárov je zreteľný posun v Hrušovského interpretácii tejto misie, lebo v učebnici *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl* z roku 1941 v duchu hagiografickej argumentácie z listu kniežaťa Rastislava cisárovi Michalovi III. píše: „Keď nemeckí misionári prišli na územie našich slovenských predkov, aby tu rozširovali kresťanskú vieru, usilovali sa aj o to, aby tieto slovenské kraje patrili pod bavorské biskupstvá. Ale prví misionári, ktorí prichádzali k nám, neovládali dobre našu reč, a preto im slovenský ľud nerozumel.“⁵¹

Misijnú prácu solúnskych bratov a ich spolupracovníkov opisuje takmer idylicky: „Rastislav apoštolov (Konštantína a Metoda) slávnostne privítal a Slováci sa nesmierne radovali, že budú mať kňazov, ktorí v zrozumiteľnej reči budú im hlásať slovo božie. Konštantín a Metod dali sa hneď do práce. Ľud vo veľkých zástupoch počúval ich slová a upevňoval sa v kresťanskej viere.“⁵²

Používanie „staroslovienciny“ – starocirkevnoslovančiny

Jazyk prekladov, ktorý priniesla cyrilo-metodská misia, Hrušovský nazýva „slovanským“, ale v učebnici *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských*

⁴⁹ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny. Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*, s. 45. MARSINA, Richard. Apoštolská stolica v Ríme a používanie slovanského jazyka v liturgii na Veľkej Morave (863 – 885). In *Historický zborník*, roč. 23, 2016, č. 2, s. 14. „U nás sa tradične predpokladá, akoby po príchode byzantskej misie došlo k používaniu slovanského jazyka v liturgii. No na slúženie omši v slovanskom jazyku nestačil len preklad liturgických textov do slovanského jazyka (napísaných navyše v novom neznámom písme – hlaholike – pozn. Peter Mulík), ale aj jeho schválenie, odobrenie (aspoň) biskupom, čo sa na Veľkej Morave nemohlo realizovať, lebo tam nebol biskup. Ak by sa aj pripustilo, že sa Konštantín odvážil slúžiť omše v slovanskom jazyku, tak potom on bol jediný, čo to bol v stave uskutočniť, ak sa len niektorí z tunajších (latinských) kňazov domáceho pôvodu k nemu nepridali. Tento predpoklad je však málo pravdepodobný, pretože Konštantín a Metod, ako to vyplýva z ďalšieho priebehu udalostí, nepochybne dodržiavali cirkevné zákony a predpisy, platné rovnako v Konštantínopolskom aj v Rímskom (pre nich Západnom) patriarcháte, veď vtedy ešte cirkev nebola oficiálne rozdelená na západnú a východnú.“

⁵⁰ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 126.

⁵¹ HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1941, s. 68.

⁵² HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*, s. 70.

ľudových škôl píše, že Cyril a Metod pochádzali z „bulharskoslovanského mesta Solúna“,⁵³ kde však uvádza chybnú informáciu, že hlaholské písmo „zostavil Konštantín podľa gréckeho písma“.⁵⁴ V tejto učebnici uvádza, že „pápež dovolil, aby sa na Veľkej Morave služby božie (v neskorších prácach používa bohoslužby) konali v slovanskej reči“.⁵⁵ V *Učebnici pre stredné školy* uvádza, že pápež povoľuje *slovanskú bohoslužbu* (?), no už sa pridŕža listinných prameňov a uvádza pápežský príkaz, že „epištola a evanjelium sa musí čítať najprv po latinsky a až potom v jazyku slovanskom“,⁵⁶ čo R. Marsina vo svojej štúdii *Apoštolská stolica v Ríme a používanie slovanského jazyka v liturgii na Veľkej Morave (863 – 885)* a v štúdii *Cyrilo-metodská misia v slovenských dejinách*,⁵⁷ kde hovorí o liturgickom jazyku, považoval za dôkaz o trvalej prioritě latinčiny v liturgii aj v tomto období. Marsina sa nazdáva, že arcibiskup Metod v júni 880 v rámci veľkého posolstva z Veľkej Moravy prišiel do Ríma, kde pred pápežom Jánom VIII. obhájil svoju činnosť ako vykonávanú podľa zásad rímskej cirkvi.

Bula Jána VIII. z júna 880, nazývaná podľa svojej arengy *Industriae tuae* (v originále *Industriae tue*), adresovaná Svätoplukovi, je najvýznamnejšou listinou pre Veľkú Moravu, lebo pápež ňou Svätopluka a jeho krajinu prijíma pod svoju ochranu, čím ich povýšil na úroveň ostatných kresťanských vladárov vtedajšej Európy.⁵⁸ Po vydaní tejto listiny možno postavenie arcibiskupa Metoda pokladať za hlavu samostatnej Moravskej cirkevnej provincie a za jeho jediného sufragána (podriadeného biskupa) bol na žiadosť Svätopluka vysvätený a ustanovený Wiching, benediktín alamanského pôvodu. V listine sa výslovne zdôrazňuje (čo by sa ináč malo pokladať za samozrejmé), že biskup vo všetkom musí poslúchať svojho arcibiskupa. V závere sa hovorí aj o používaní slovanského jazyka v liturgii; pápež to povoľuje s tým, že evanjelium sa musí prečítať najprv po latinsky, až potom v slovanskom jazyku. Marsina zdôrazňuje: „Je to piate výslovné zaujatie postoja Apoštolskou stolicou k používaniu slovanského jazyka v liturgii. No je tam aj dodatok, že ak by si Svätopluk alebo jeho poprední priatelia radšej počúvať omše v latinskom jazyku, má sa im vyhovieť. Prakticky to znamená, že na Veľkej Morave aj odvtedy sa s pápežským súhlasom mohli používať v liturgii dva jazyky, slovanský aj latinský. Je zaujímavé, že ten istý pápež Ján VIII. dva razy (v r. 873 a 879) výslovne všeobecne zakázal používanie barbarského slovanského jazyka v liturgii a v roku 880 to povolil; možno sa arcibiskupovi Metodovi podarilo pápeža presvedčiť, že používaný slovanský jazyk je na dostatočnej kultúrnej úrovni. Tieto tri vzájomne rozporné stanoviská Apoštolskej stolice, v priebehu iba siedmich rokov a od toho istého pápeža, by bolo neprimerané spochybňovať, lebo príslušné texty nie sú z rozprávacích prameňov, ktoré môžu voľnejšie predstavovať názory svojho autora, ale sú z diplomatických prameňov opierajúcich sa vo svojom zachovaní o odpisy

⁵³ HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*, s. 69.

⁵⁴ HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*, s. 69.

⁵⁵ HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*, s. 71.

⁵⁶ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny. Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*, s. 23.

⁵⁷ MARSINA, Richard. *Cyrilo-metodská misia v slovenských dejinách*. In *Historický zborník*, roč. 20, 2010, č. 1, s. 18-28.

⁵⁸ RATKOŠ, Peter. *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 156.

z kancelárskych registrov pápeža Jána VIII. Pri každom z uvádzaných stanovísk bola iste smerodajnou miera informovanosti pápeža Jána VIII. Možno významnú úlohu pri tom zohrala argumentačná a presvedčovacia schopnosť arcibiskupa Metoda, ktorý v dosiahnutí povolenia používania slovanského jazyka v liturgii poukazoval aj na možnosť ľahšieho rozšírenia sa kresťanstva nielen na celej Veľkej Morave, ale aj na rozsiahle územia obývané Slovanmi.⁵⁹

Hrušovský možno až trochu naivne idealizuje cieľ byzantskej misie: „Cieľom slovanských apoštolov bolo, aby s pomocou slovanského jazyka bez nemeckého a byzantského prostredníctva získali všetky slovanského národy pre kresťanskú vieru, lebo takto sa mohli stať Slovania kresťanmi a zachovať si svoju nezávislosť a slobodu.“⁶⁰ Rovnako z prehnaným obdivom a bez objektívnej kritickosti píše o hlaholskom písme: „Hlaholské písmo a preklady posvätných kníh (hoci sa nám takmer vôbec nezachovali – pozn. Peter Mulík) sú také dokonalé, že i dnešní učenci obdivujú múdrosť slovanských apoštolov. Cisár Michal okrem bohatých darov poslal Rastislavovi list, v ktorom píše, že slovanské písmo zjavil Konštantínovi sám Boh, aby sa i Slovania pripočítali k veľkým národom, ktoré oslavujú Boha svojím jazykom.“⁶¹

Kráľ Svätopluk

Napriek tomu, že Hrušovský vecne a objektívne opisuje život a vládu Svätopluka (tiež zdôrazňuje jeho titul kráľa v prameňoch), nemožno sa ubrániť dojmu, že neprechováva k nemu osobné sympatie. Opisuje ho ako úskočného človeka hrubých mravov, hoci v prípade jeho sporu s Rastislavom toleruje Svätoplukovi vydanie Rastislava nemeckému kráľovi, lebo mu pripravoval pascu. Opisuje to v *Slovenských dejinách*, v *Učebnici dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*, v *Slovenských dejinách – Učebnici pre IV. triedu slovenských stredných škôl*, v *Obrázkových slovenských dejinách* a v *Slovenských vladároch*. Hrušovský dokonca predpokladá neslovanský pôvod Svätopluka (správa arabského cestovateľa z 9. storočia), lebo vraj mal „osobitnú kobyľu, ktorej mlieko je jeho jedinou potravou“. Z toho usudzuje, že „Svätoplukova matka bola avarského pôvodu... že Rastislavov brat, otec Svätopluka, si vzal za manželku dcéru nejakého avarského náčelníka“.⁶² Hrušovský porovnáva kresťanstvo Svätopluka s ostatnými slovenskými vladármi, keď píše, že „medzi novopokrstenými európskymi vladármi sa... mnohí stali prvými svätcami svojich národov“. K takým panovníkom zaraďuje Pribinu, Koceľa aj Rastislava. Ale dodáva: „Svätopluk patril do druhej skupiny vládcov... Nerobil si výčitky svedomia, ak na dosiahnutie svojich cieľov použil aj prostriedkov celkom nemravných, ako je zrada“.⁶³ „Cirkevno-politické, cirkevno-právne a liturgicko-kultúrne otázky, ktorým

⁵⁹ MARSINA, Richard. Apoštolská stolica v Ríme a používanie slovanského jazyka v liturgii na Veľkej Morave, s. 21.

⁶⁰ HRUŠOVSKÝ, František. *Obrázkové slovenské dejiny*. Historické povesti spracoval J. C. Hronský; obrázkovú časť zostavil a upravil Jozef Cincik. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942, s. 39.

⁶¹ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny. Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*, s. 22.

⁶² HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 174.

⁶³ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*, s. 182.

Rastislav venoval toľko pozornosti, Svätopluka nezaujímali⁶⁴ a to napriek tomu, že dostal od Svätej stolice nielen samostatnú cirkevnú provinciu, ale aj právomoc zakladať biskupstvá, no toto právo nevyužil.

Hrušovský nevyučuje, že do vzťahov medzi Wichingom a Metodom patrili aj vieroučné otázky. Aj ja sa nazdávam, že Metod a jeho učenci sa vyznanie viery modlili bez filioque. Vinu za vyhnanie žiakov byzantskej misie v *Slovenských dejinách* pripisuje Svätoplukovi. Ale v *Slovenských vladároch* už objektívne uvádza, že v liste pápeža Štefana V. z roku 885, kde je Svätopluk titulovaný ako kráľ Slovenov, pápež sa rozhodol zakázať používanie slovanských textov v liturgii s dovetkom, že „kto by sa tomuto zákazu nechcel podrobiť, má byť vyobcovaný z krajiny“.⁶⁵

V učebniciach dejepisu *Dunaj pre 6. ročník ľudových škôl* a v *Slovenských dejinách – Učebnici pre IV. triedu slovenských stredných škôl* dáva vyhnanie žiakov Cyrila a Metoda do súvisu s Gorazdom, o ktorom tam tvrdí, že bol „prvý Slováč, ktorý sa stal kňazom“;⁶⁶ hoci je to v rozpore s jeho vlastnými tvrdeniami inde. Predpokladá, že Gorazd, v súlade s hagiografiou o sv. Metodovi, bol Metodom vyvolený za jeho nástupcu. Podľa Hrušovského „bavorskí kňazi... obžalovali Gorazda nielen u kráľa, ale aj u pápeža, že hlása bludné nauky“.⁶⁷ Uvádza zaujímavú verziu o osudoch Gorazda, ktorý vraj „našiel najprv útulok na dvore českého kniežaťa Borivoja... neskôr odišiel k Chorvátom, kde umrel. Južní Slovania poznali bohumilý život Metodovho nástupcu a hneď po jeho smrti uctievali ho ako svätca“.⁶⁸ Treba však upozorniť, že v macedónskom a bulharskom (ani ruskom) prostredí nikdy nevznikla cyrilo-metodská úcta ako spoločná a výlučná uctievanie oboch bratov Cyrila a Metoda, ale tam bola len spoločná úcta *sedmopočetníkov*, medzi ktorých boli obaja bratia zaradení. Zvláštna úcta svätej dvojice bratov Cyrila a Metoda (asi podľa vzoru Petra a Pavla) sa objavuje až u katolíckych, ale glagolašských chorvátskych mníchov, používajúcich chorvátsku kvadratickú hlaholiku. Odtiaľ túto úctu dvojice svätých bratov cisár a český kráľ Karol IV. priniesol do Prahy (Emauzy), odkiaľ sa potom rozšírila medzi katolíckymi slovanskými národmi vrátane Slovákov.⁶⁹

Záver

V skúmaných publikáciách a vo vybraných témach vidno u Františka Hrušovského postupný vývoj interpretácie veľkomoravskej a cyrilo-metodskej problematiky. Poznať to na terminológii a v prehlbovaní poznatkov o tejto problematike. Za skúmaných desať rokov dospel v tých témach k najviac dokonalému spracovaniu v publikácii *Slovenski*

⁶⁴ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenski vladári*, s. 184.

⁶⁵ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenski vladári*, s. 221.

⁶⁶ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny. Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*, s. 23.

⁶⁷ HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*, s. 74.

⁶⁸ HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl*, s. 75.

⁶⁹ Otázke vzniku a pôvodu spoločnej úcty svätých solúnskych bratov sa venuje MULÍK, Peter. Solúnski bratia sú zrejme pochovaní spolu – v Bazilike sv. Klementa v Ríme. Bulvárny perohryz znevažuje sv. Metoda. In *Slovenské národné noviny*, roč. 29, 20. december 2014, č. 52, s. 19.

vladári, z ktorej podľa mňa čerpali invenčné a logické dedukcie Františka Hrušovského aj viacerí slovenskí medievisti druhej polovice dvadsiateho storočia. Je však zaujímavé, že v zmenenej politickej situácii v emigrácii jeho postoje voči nemeckým a západným vplyvom v deviatom storočí na našom území a v našich dejinách boli argumentačne prepracovanejšie a pozitívnejšie ako počas rokov 1939 – 1945. Z veľkomoravských panovníkov, ktorých Hrušovský považuje jednoznačne za slovenských panovníkov, sa najviac venuje kniežaťu Rastislavovi. Je zaujímavé, že má výrazne pozitívny názor na moravského Mojmíra, v ktorom vidí zjednotiteľa slovenských kmeňov a tvorca prvého „slovenského štátu“. Naproti tomu na kráľa Svätopluka má prevažne negatívny názor a pripisuje mu dokonca neslovenský (avarský) pôvod. Nepripisuje mu však jednoznačnú vinu za vyhnanie Metodových stúpcov z jeho dŕžavy.

Cyrilo-metodskú misiu považuje za kultúrno-civilizačnú aktivitu s významom pre všetkých Slovanov. Je však otvoreným zástancom západných, teda latinských pilierov slovenskej kultúry a civilizácie. V súlade s hagiografiou na Konštantína predpokladá slávnostné schválenie slovanských prekladov v Ríme v roku 868.

Dejepisné práce Františka Hrušovského odrážajú dobu, v ktorej vznikli, a jej potreby, medzi ktoré patrilo posilňovanie národného povedomia Slovákov a vytváranie ucelených slovenských národných dejín. Hrušovský je moderný historiograf, ktorý pracuje kritickou historickou metódou, ale v úsilí dokázať starobylosť slovenského národa a dávne počiatky jeho štátnosti interpretačne nadväzuje na staré slovenské národné apológie.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Edície prameňov

VRAGAŠ, Štefan. *Život Konštantína Cyrila a Život Metoda*, Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2013.

RATKOŠ, Peter. *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968.

Dobové periodiká

Slovenské pohľady, 1924

Náš národ, 1944

Literatúra

CORANIČ, Jaroslav. *Z dejín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. České Budějovice : Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství českobudějovickém, 2014.

HRUŠOVSKÝ, František. *Die Geschichte der Slowakei*. Bratislava – Pressburg : Verlag „Die slowakische Rundschau“, 1940.

HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 6. postupný ročník slovenských ľudových škôl. (Beh „A“)*. Schválilo Ministerstvo školstva a národnej osvety výnosom zo dňa 23. januára 1941, č. 61.876/41-I/1, ako učebnicu pre ľudové školy s vyučovacou rečou slovenskou. Druhé opravené vydanie. Obrázky kreslil Eugen Lehotský. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1941.

HRUŠOVSKÝ, František. *Obrázkové slovenské dejiny*. Historické povesti spracoval J. C. Hronský; obrázkovú časť zostavil a upravil Jozef Cincík. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942.

HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny*. Štvrté vydanie. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská 1940.

HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*. Scranton : Obrana Press, 1948.

HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské dejiny. Učebnica pre IV. triedu slovenských stredných škôl*. Schválené výnosom Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave č. 13.248/1940-II/1 zo dňa 24. októbra 1940. Druhé vydanie. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942.

HRUŠOVSKÝ, František. *Slovensko v dejinách Strednej Európy*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1939.

MARSINA, Richard. Apoštolská stolica v Ríme a používanie slovanského jazyka v liturgii na Veľkej Morave (863 – 885). In *Historický zborník*, roč. 23, 2016, č. 2, s. 13-25.

MARSINA, Richard. Cyrilo-metodská misia v slovenských dejinách. In *Historický zborník*, roč. 20, 2010, č. 1, s. 18-28.

MIKLOSICH, Franz von. *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen*. Wien : Braumüller, 1874.

MIKUŠ, Tibor (ed.). *1150. výročie príchodu vierozvestcov Cyrila a Metoda*. Trnava : Úrad Trnavského samostatného kraja, 2012.

MOLLER, Wilhelm Ernst – SCHUBERT, Hans von (eds.). *Lehrbuch der Kirchengeschichte. 1. Band. Die alte Kirche*. Kiel, 1902.

MULÍK, Peter. Kresťanský pôvod pomenovania dní v týždni u Slovanov a ich proveniencia. In *Historický zborník*, roč. 22, 2011, č. 2, s. 93-101.

MULÍK Peter – MARSINA, Richard (eds.). *Etnogenéza Slovákov. Kto sme a aké je naše meno*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011.

TONSMEYER, Hans Dieter. *Kocel' a Blatnohrad*. Bratislava : Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2013.

PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.
Historický odbor Matice slovenskej
Grösslingová 23
812 51 Bratislava, Slovakia
petermulik50@gmail.com